

Mateusz Pachucki

Instytut Dziedzictwa Historycznego Ziemi Siemieńskiej

Działalność Ochotniczych Straży Pożarnych na terenie gminy Siemień w latach 1918-1939

Activities of the Volunteer Fire Department in the Siemień commune in the years 1918-1939

Szkice Podlaskie, nr 1 (21), 2024
<https://doi.org/10.34739/sp.2024.01.03>

Streszczenie

Ochotnicze Straże Pożarne stanowią wyjątkową organizację z bogatą historią i symboliką, mającą na celu realizowanie zasady „Bogu na chwałę, ludziom na pożytek”. Niniejszy artykuł przedstawia historię działalności Ochotniczych Straży Pożarnych na terenie gminy Siemień w latach 1918-1939. W okresie dwudziestolecia międzywojennego na terenie gminy powstały trzy straże pożarne, tj. w Siemieniu w 1923 r., w Wierzchowinach w 1927 r. oraz w Woli Tulnickiej w 1928 r. Do 1939 r. Ochotnicze Straże Pożarne z terenu gminy Siemień wybudowały dwie remizy w Siemieniu i w Wierzchowinach, ponadto starały się przy skromnych środkach doposażyć się w potrzebny sprzęt pożarniczy. Ponadto OSP podejmowały szeroką działalność kulturalną oraz patriotyczną, wśród swoich członków i mieszkańców, poprzez udział i organizację teatru amatorskiego, obchodów świąt narodowych lub rocznic.

Summary

The Volunteer Fire Brigades are a unique organization with a rich history and symbolism, aiming to implement the principle “For the glory of God, for the benefit of people”. This article presents the history of the activities of the Volunteer Fire Departments in the Siemień commune in the years 1918-1939. In the interwar period, three fire brigades were established in the commune, i.e. in Siemień in 1923, in Wierzchowiny

in 1927 and in Wola Tulnicka in 1928. Until 1939, the Volunteer Fire Brigades from the Siemień commune built two fire stations in Siemień and Wierzchowiny, and also tried to equip themselves with the necessary firefighting equipment with modest resources. In addition, the Volunteer Fire Department undertook extensive cultural and patriotic activities among its members and residents, through the participation and organization of amateur theater, celebrations of national holidays and anniversaries.

Słowa kluczowe:

Ochotnicza Straż Pożarna, gmina, Siemień, pożarnictwo, Radzyń Podlaski, ochrona przeciwpożarowa

Keywords:

Volunteer Fire Departments, Siemień commune, firefighting, Radzyń, fire protection

Gmina Siemień powstała w 1867 r. jako jedna z czternastu gmin wiejskich w powiecie radzyńskim¹. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. została utrzymana w niezmienionych granicach, wchodząc w skład powiatu radzyńskiego i województwa lubelskiego. W 1921 r. w skład gminy wchodziło 13 wsi (Amelin, Działyń, Gródek I, Gródek II, Juliopol, Nadzieja, Przymus, Sewerynowka, Siemień, Tulniki,

1 A. Górak, K. Latawiec, *Powiat radzyński 1909*, [w:] *Ziemia radzyńska 1864-1918*, red. A. Gątarczyk, A. Górak, Radzyń Podlaski 2016, s. 375.

Wierzchowiny, Wola Tulnicka i Wólka Siemieńska), 11 kolonii (Brwinów, Działyń, Łupka, Piaseczno, Pomyków, Rosieka-Szczupak, Siemień, Szatamanka, Tulniki-Edwardów, Władysławów i Wólka Siemieńska), 2 osady (Edwardów i młyńska Tulniki) oraz jeden folwark Siemień. Na terenie gminy mieszkało 4322 mieszkańców oraz istniało 643 budynków z przeznaczeniem mieszkalnym i 1 budynek inny o charakterze zamieszkałym². W 1927 r. do gminy Siemień przyłączono część miejscowości z gminy Suchowola, tj. Miłków, kolonię Miłków, kolonię Sarnów, kolonię Komarne, Brudno i Pohulanke³.

Źródłem do poznania dziejów pożarnictwa na terenie gminy Siemień w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie zachowało się zbyt dużo. Dokumentacja wytworzona przez Ochotniczą Straż Pożarną w Siemieniu została spalona w okresie okupacji niemieckiej przez Wiktora Dawidka z powodu licznych przeszkadzających przez Niemców⁴. W Wierzchowinach dokumentacja międzywojenna nie zachowała się⁵. W Woli Tulnickiej z dokumentów straży zachował się tylko wypełniony statut wzorcowy z 1928 r., reszta dokumentów uległa spaleni podczas pożarów Woli Tulnickiej w 1972 r. i w latach późniejszych⁶. Ponadto akta gminy Siemień, czy też Starostwa Powiatowego w Radzynie Podlaskim, które mogłyby dostarczyć wiele cennych informacji na temat historii OSP w gminie Siemień zachowały się w szczątkowej formie. Z omawianego okresu akt gminy Siemień przetrwało tylko osiem ksiąg ludności stałej, a z akt Starostwa Powiatowego siedem sygnatur⁷.

Z zachowanych źródeł dziejów pożarnictwa na terenie gminy Siemień w okresie dwudziestolecia międzywojennego możemy wymienić przede wszystkim relacje prasowe, zamieszczane w lokalnych gazetach, jak „Gazeta Radzyńska” czy „Głos Międzyrzeczki” (przemianowany w 1928 r. na „Głos Powiatu Radzyńskiego”) oraz sprawozdania starosty radzyńskiego

do Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego⁸. Cennymi źródłami są „Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu”, „Kronika OSP w Wierzchowinach” oraz referat Józefa Woźniaka „90 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej”⁹. Należy tutaj zaznaczyć, że „Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu” została napisana z inicjatywy Mieczysława Kamińskiego i Szymona Mityury w marcu 1993 r., a sam pierwszy okres działalności straży z lat 1923-1957 spisano na podstawie wspomnień najstarszego wówczas druha Wiktora Dawidka¹⁰. „Kronika OSP w Wierzchowinach” została spisana w latach 90. XX wieku na podstawie wspomnień najstarszych druhów, natomiast referat Józefa Woźniaka powstał na podstawie wypełnionego statutu wzorcowego, wspomnień własnych autora oraz informacji uzyskanych od poprzednich prezesów¹¹. Dodatkowym źródłem, które można wykorzystać do opracowania dziejów pożarnictwa na terenie gminy Siemień, są trzy fotografie przedstawiające członków Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu z lat 30. XX wieku¹².

W 1920 r. na terenie powiatu radzyńskiego, który obejmował 1608 km², istniało tylko 6 straży pożarnych¹³. Cztery lata później stan ten podwyższa się do 12 straży. W 1927 r. na terenie powiatu było już 23 straże pożarne, a w 1931 r. liczba ta wzrosła do 41 jednostek¹⁴. Pomimo prawie siedmiokrotnego wzrostu liczby straży z 6 do 41 nadal nie były to siły wystarczające do całkowitego zabezpieczenia podległego terenu. Średnio na jedną straż w 1920 r. przypadało około 268 km², w 1927 r. obszar ten zmniejszył się do 67 km², a w 1931 r. do 39 km²¹⁵. Rozmieszczenie straży w 1931 r., jak wskazuje starosta radzyński, nie wszędzie było wystarczające w stosunku do potrzeb. Poza trzema strażami miejskimi (jedną w Radzynie Podlaskim i dwiema w Międzyrzeczu Podlaskim) w gminach wiejskich rozkład jednostek straży pożarnej wyglądał następująco - jedna gmina

2 Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej: opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych. T. 4, Województwo lubelskie, s. 90, [w:] www.polona.pl (odczyt z dn. 14.11.2022).

3 Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego 1927, nr 8, poz. 163.

4 Zbiory Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu (dalej: Zbiory OSP Siemień), Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu, brak numeracji stron.

5 Relacja ustna Kamila Puchacza z Wierzchowin.

6 Relacja ustna Józefa Woźniaka z Woli Tulnickiej.

7 Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Starostwa powiatowe – zbiór szczątków zespołu (dalej: SP); APL, Starostwo Powiatowe Radzyńskie (dalej: SP Radzyń), sygn. 1-7; Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim (dalej: APL Radzyń), Akta gminy Siemień (dalej: AgS), sygn. 129-137.

8 APL, Urząd Wojewódzki Lubelski (dalej: UWL), Wydział Polityczno-Społeczny (dalej: WPS), sygn. 1959-1983; I. Orkiszewicz, *Powstanie „Głosu Międzyrzeczkiego” później „Głosu Powiatu Radzyńskiego” i jego funkcjonowanie (fragment pracy magisterskiej)*, „Rocznik Międzyrzeczki” 33, 2002, s. 87; J. Zawada, *Kultura*, [w:] *Ziemia radzyńska 1918-1939*, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2012, s. 197.

9 Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*; Zbiory Ochotniczej Straży Pożarnej w Wierzchowinach Starych (dalej: Zbiory OSP Wierzchowiny), *Kronika OSP w Wierzchowinach*; J. Woźniak, *90 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej*, maszynopis w posiadaniu autora.

10 Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*.

11 Relacja ustna Kamila Puchacza z Wierzchowin; relacja ustna Józefa Woźniaka z Woli Tulnickiej.

12 Chciałbym serdecznie podziękować pracownikom Centralnego Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach – pani Danucie Janakiewicz-Oleksi za konsultacje dotyczące sprzętu pożarniczego i panu Pawłowi Gąsioreczkowi za konsultacje dotyczące umundurowania strażaków. Ponadto chciałbym podziękować kolegom-pasjonatom panom Piotrowi Małkowskiemu, Marcinowi Będkowskiemu i Cezaremu Dębskiemu za pomoc i wszelkie wskazówki. *Fotografia członków OSP Siemień z lat 30. XX wieku*, [w:] *Gmina Siemień. Ludzie i krajobrazy*, red. E. Koziara, Siemień 2011, s. 83; *Fotografia członków OSP Siemień z 1930 roku*, „Przebój – współczesne czasopismo ilustrowane” 12, 1930, s. 33; Zbiory Andrzeja Szóstki, *Fotografia członków OSP Siemień z lat 30. XX wieku*.

13 P. Szczurek, *Działalność Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Województwa Lubelskiego w latach 1922-1944*, Zamość 2020, s. 339; L. Białach, *Geografia polityczna województwa lubelskiego (1919-1930)*, Warszawa 2013, s. 23.

14 P. Szczurek, dz. cyt., s. 339.

15 Obliczenia własne autora.

posiadała 6, dwie gminy po 4, sześć gmin po 3, jedna gmina po 2 oraz cztery gminy tylko po 1 straży pożarnej¹⁶. W 1935 r. dokonano reorganizacji sieci straży pożarnych na terenie powiatu, likwidując aż 17 jednostek, co spowodowało wzrost średniego obszaru działalności straży do 67 km²¹⁷.

Przed powstaniem pierwszej straży pożarnej na terenie gminy Siemień interwencje przeciwpożarowe podejmowała Straż Ogniowa Ochotnicza z Parczewa¹⁸. Ze względu na sporą odległość między Parczewem a Siemiem i okolicznymi miejscowościami (od 10 do 18 km) działania parczewskiej straży były niewystarczające¹⁹. Podczas pożaru Woli Tulnickiej w 1907 r. została wezwana straż pożarna z Parczewa, lecz zanim zdążyła przybyć wieś już była prawie całkowicie spalona²⁰.

Pożary w odrodzonej Polsce stanowiły wielkie zagrożenie dla życia i mienia ludzkiego. Średnio co roku w okresie dwudziestolecia międzywojennego wybuchało około 20 tys. pożarów, które obejmowały 55 tys. budynków²¹. W latach 1918-1939 r. na terenie gminy Siemień wybuchło kilka większych pożarów, jak w Miłkowie 30 kwietnia 1929 r., w Wólce Siemieńskiej 10 maja 1932 r., w Tulnikach 11 lipca 1932 r. czy w Miłkowie w kwietniu 1937 r. Wymienione pożary stanowią tylko część ogólnej sumy, gdyż dla kilku lat brakuje danych lub występujące pożary zostały ujęte w formie ogólnego zestawienia, bez rozbicia na poszczególne miejscowości²².

Potrzebę zakładania straży ogniowych na wsiach dostrzegł autor notatki prasowej opisującej okolice

Parczewa, w tym wspomniany pożar Woli Tulnickiej z 1907 r. Autor notatki, kryjący się pod inicjałami Wł. Ch., wskazywał, że „byłoby można pożar powstrzymać, gdyby była straż ogniowa i sikawki, cóż kiedy u nas po wsiach straż ogniowa jest jeszcze osobliwością! A należałoby, żeby było choć jedna na dwie wioski”²³.

Pierwsza straż ogniowa na terenie gminy Siemień została założona 23 lutego 1923 r. z inicjatywy wójta gminy Antoniego Dawidka oraz sekretarza Sylwestra Łobody²⁴. Spotkanie założycielskie odbyło się w kancelarii Urzędu Gminy w Siemieniu. Idea powołania straży pożarnej spotkała się z wielkim zainteresowaniem i poparciem wśród mieszkańców Siemienia²⁵. Pierwotnie straż funkcjonowała pod nazwą Straż Ogniowa Ochotnicza, dopiero w latach 30. XX wieku zaczęto posługiwać się nazwą Ochotnicza Straż Pożarna, chociaż aż do lat 50. XX wieku zarząd OSP używał okrągłej pieczętki z pierwotną nazwą „Zarząd Straży Ogniowej Ochot. w Siemieniu p. Radzyński”²⁶.

Kolejna straż pożarna na terenie gminy Siemień została założona 21 października 1927 r. w Wierchowinach z inicjatywy sekretarza gminy Stanisława Narębskiego, Wiktora Bajdy i Jana Musika²⁷. Straż została zarejestrowana w Urzędzie Wojewódzkim Lubelskim postanowieniem wojewody z dnia 11 stycznia 1928 r. pod numerem 1104 jako Towarzystwo Ochotniczej Straży Pożarnej z siedzibą w Wierchowinach²⁸.

Trzecia straż pożarna na terenie gminy Siemień powstała rok później, prawdopodobnie w dniu 20 listopada 1928 r. w Woli Tulnickiej²⁹. Założycielami byli Józef Antoniuk, Józef Jaworski, Ignacy Mazur,

16 B. Miedzyblocki, *Monografia powiatu radzyńskiego*, Radzyń Podlaski 1930, s. 56.

17 APL, SP, SP Radzyń, sygn. 7, k. 6, Protokół nr 34/1 z posiedzenia Zarządu Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych R.P. w Radzynie Podlaskim odbytego w dniu 28 kwietnia 1935 r.

18 N.N. (W. Chr.), *W okolicy Parczewa*, „Gazeta Świąteczna” 1396, 1907 r., s. 3.

19 B. Chlebowski, *Siemień*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. X, s. 544.

20 N.N. (W. Chr.), *W okolicy Parczewa...*, dz. cyt., s. 3.

21 C. Centkiewicz, K. Ciszkiewicz i inni, *Podręcznik obrony przed pożarami*, Warszawa 1943, s. 5.

22 Lubelski Dziennik Urzędowy 1930, nr 10, s. 193; APL, UWL, WPS, sygn. 1983, k. 38, 60-61, 81, Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty radzyńskiego z ruchu wywrotowego, zawodowego oraz stanu bezpieczeństwa Nr 1-12; N.N.; *Groźny pożar*, „Dziennik Polski” 101, 1937 r., s. 5. Por. M. Pachucki, *Pożary w Siemieniu i okolicach w latach 1839-1954*, „Rocznik Białkopodlaski” 30, 2022, s. 73-95.

23 N.N. (W. Chr.), *W okolicy Parczewa...*, dz. cyt., s. 3.

24 Wg wspomnień Wiktora Dawidka, na podstawie których zostały spisane pierwsze lata działalności OSP Siemień, straż została założona w czerwcu 1923 r., natomiast w „Sprawozdaniu Zarządu O.S.P. Siemień z przebiegu budowy remizy, sali widowiskowo-rozrywkowej i świetlicy O.S.P. w Siemieniu” z 28 grudnia 1965 r. jako dzień założenia straży w Siemieniu podany jest 23 lutego 1923 r. Biorąc pod uwagę, że wspomnienia Wiktora Dawidka zostały spisane w 1990 r., 70 lat po powstaniu OSP Siemień, a „Sprawozdanie Zarządu (...) w Siemieniu” powstało 42 lata po powstaniu straży, należy przyjąć datę podaną w „Sprawozdaniu Zarządu O.S.P. Siemień z przebiegu budowy remizy, sali widowiskowo-rozrywkowej i świetlicy O.S.P. w Siemieniu” za bardziej prawdopodobną. Przemawia za tym po pierwsze, bliższy okres od powstania straży, po drugie, w 1965 r. żyło więcej świadków powstania straży i pierwszych członków OSP oraz być może ówczesny Zarząd OSP Siemień posiadał dokumenty, które w późniejszym okresie mogły zaginąć i nie dotrzeć do 1990 r., kiedy została spisana „Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu”. Por. APL Radzyń, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Siemieniu (dalej: Prezydium PGR w Siemieniu), sygn. 5, k. 53, Sprawozdanie Zarządu OSP Siemień z przebiegu budowy remizy, sali widowiskowo-rozrywkowej i świetlicy OSP w Siemieniu; Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

25 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

26 Zarząd Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu używał czerwonej okrągłej pieczętki z napisem podzielonym na dwa, w górnej części koła „Zarząd Straży Ogniowej Ochot.”, w dolnej części koła „w Siemieniu p. Radzyński”, po środku znajdował się znak graficzny złożony z skrzyżowanej drabiny, toporka, bosaśki i pasa strażackiego, nad nimi hełm strażacki, a wokół wieniec laurowy. APL Radzyń, Starostwo Powiatowe w Radzynie Podlaskim, sygn. 1152, k. 24, Protokół z Walnego Zebrania członków Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu w dniu 28.9.47 r. o godz. 7 p.p.

27 W „Kronice OSP w Wierchowinach” błędnie podano imię sekretarza Narębskiego – Jan, por. Zbiory OSP Wierchowiny, Kronika OSP w Wierchowinach; M. Kowalski, *Zarys historii Ochotniczych Straży Pożarnych Województwa Białkopodlaskiego*, „Rocznik Międzyrzecki” 11, 1979, s. 251.

28 Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego, 1928, nr 12, s. 257.

29 Na pierwszej stronie „Statutu Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej” widnieje data 20 XI 28, co może wskazywać na dzień zebrania założycielskiego. Dodatkowo na stronie 29 znajdują się podpisy trzech założycieli straży, które zostały poświadczane przez wójta gminy Siemień Antoniego Dawidka 23 XI 1928 r., Zbiory Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej (dalej: Zbiory OSP Wola Tulnicka), Statut Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej, Warszawa 1927, s. 1.

Stanisław Narębski, Piotr Skubisz i Józef Zenowicz³⁰. W „Statucie Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej” w miejscu na podpisy założycieli Towarzystwa podpisali się sekretarz gminy Stanisław Narębski oraz rolnicy Józef Antoniuk i Ignacy Mazur. Podpisy założycieli zaświadczył w kancelarii Urzędu Gminy w Siemieniu wójt gminy Antoni Dawidek 23 listopada 1928 r.³¹ Straż została zarejestrowana w Urzędzie Wojewódzkim Lubelskim postanowieniem wojewody z dnia 14 stycznia 1929 r. pod numerem 1609 jako Towarzystwo Ochotniczej Straży Pożarnej z siedzibą stowarzyszenia w Woli Tulnickiej³².

Okręg działalności Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej obejmował Wołę Tulnicką, Tulniki, kolonię Władysławów, Gródek I, Gródek II, Nadzieję, Przymus, Sewerynowkę, Juliopol, kolonię Brwinów i kolonię Siemień³³.

Według rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 stycznia 1935 r. o statucie wzorowym Ochotniczych Straży Pożarnych zakresem działalności poszczególnych straży pożarnych była siedziba stowarzyszenia i okolica w promieniu do 5 km³⁴. W 1935 r. dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu oprócz Siemienia obszarem działania była Wola Tulnicka z gminy Siemień i Żminne z gminy Suchowola³⁵.

Na początku 1935 r. został wprowadzony nowy statut wzorowy dla Ochotniczych Straży Pożarnych, z czym wiązała się ponowna rejestracja straży według nowych przepisów³⁶. Na posiedzeniu Zarządu Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych R.P. w Radzynie Podlaskim w dniu 28 kwietnia 1935 r., na mocy upoważnienia Zarządu Okręgu Wojewódzkiego Związku Straży Pożarnych R.P. w Lublinie z dn. 8 III 1935 r., do Oddziału Powiatowego zostały przyjęte 23 straże pożarne, w tym OSP Siemień i OSP Wierchowiny³⁷. Wymogiem przyjęcia było złożenie podania wraz z wypełnionymi i podpisanymi przez

Il. 1. Pieczętki OSP Siemień i OSP Wola Tulnicka. Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Starostwo Powiatowe w Radzynie Podlaskim, sygn. 1152, k. 24; Akta gminy Siemień, sygn. 124.

30 M. Kowalski, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 255.

31 J. Woźniak, dz. cyt., s. 1.

32 Lubelski Dziennik Wojewódzki, 1931, nr 12, s. 198. Ochotnicza Straż Pożarna w Woli Tulnickiej jest dobrym przykładem na proces zastępowania przymiotnika „Ogniowa” na „Pożarna” w nazwie organizacji. Wprawdzie straż została zarejestrowana jako Towarzystwo Ochotniczej Straży Pożarnej, przez co używała kwadratowej pieczętki z napisem „Ochotnicza Straż Pożarna w Woli-Tulnickiej gminy Siemień Starostwa Radzyńskiego”, lecz oprócz tej pieczętki zarząd straży posługiwał się do lat 50. XX wieku własną okrągłą pieczętką z napisem „Zarząd Straży Ogniowej Ochotniczej w Woli-Tulnickiej”. Okrągła pieczętka, oprócz wpisanej w koło nazwy, posiadała po środku znak graficzny – wieniec laurowy za którym były skrzyżowane drabina, toporek i bosak zwieńczony hełmem strażackim. Posługiwanie się dwoma formami nazwy wskazuje, że zmiany w nazewnictwie postępowały powoli. Por. Zbiory OSP Wola Tulnicka, *Statut Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej*, Warszawa 1927, s. 1; APL Radzyń, AgS, sygn. 124, b.p.

33 Obecnie wieś Gródek I i Gródek II tworzą jedną miejscowość Gródek Szlachecki, wieś Przymus stanowi część miejscowości Nadzieja, a kolonia Brwinów i kolonia Siemień stanowią część miejscowości Siemień. Zbiory OSP Wola Tulnicka, *Statut Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej*, Warszawa 1927, s. 5.

34 P. Szczurek, dz. cyt., s. 87.

35 Oprócz tych trzech miejscowości obszarem działania OSP Siemień była prawdopodobnie Kolonia Siemień, Tulniki, Miłków, Pomyków oraz Glinny Stok z gminy Suchowola. Trudno orzec, czy wieś Miłków-Kolonia podlegała OSP Siemień czy też OSP Parczew, gdyż obie straże miały po 5 km do niej. Podobnie sprawa dotyczy wsi Wólka Siemieńska, która mogła podlegać działalności zarówno OSP Siemień, jak i OSP Wierchowiny. Dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Wierchowinach obszarem działalności oprócz Wierchowin były prawdopodobnie wsie Amelin, Działyń, Łubka i Juliopol, chociaż jak zaznaczono w „Kronice OSP w Wierchowinach” strażacy udawali się do pożarów oddalonych nawet o 10 km. APL, SP, SP Radzyń, sygn. 7, k. 6; Zbiory OSP Wierchowiny, *Kronika OSP w Wierchowinach*.

36 P. Szczurek, dz. cyt., s. 112.

37 APL, SP, SP Radzyń, sygn. 7, k. 6.

założycieli 4 egzemplarzami statutu³⁸.

Na tym samym posiedzeniu zapadła decyzja o nieprzyjęciu 17 straży pożarnych w skład Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych R.P., co było jednoznaczne z likwidacją ww. stowarzyszeń³⁹. Wśród nieprzyjętych jednostek znalazła się Ochotnicza Straż Pożarna w Woli Tulnickiej. Zarząd Oddziału Powiatowego jako przyczynę braku rejestracji wskazał nieodpowiedni skład osobowy, jednocześnie przeznaczając OSP w Woli Tulnickiej do połączenia z OSP Siemień⁴⁰. Straż w Woli Tulnickiej złożyła zażalenie na postanowienie o niezarejestrowaniu i połączeniu z strażą w Siemieniu, jednakże w piśmie Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych z dnia 22 czerwca 1935 r. do starosty radzyńskiego władze okręgu podtrzymały swoją decyzję. Wskazano, że straż pożarna w Woli Tulnickiej była nieczynna, czego dowodem miała być źle prowadzona gospodarka. Straż mając fundusze na remizę, nie potrafiła zdobyć placu pod budowę, ponieważ źle ustosunkowani gospodarze nie chcieli straży placu ani ofiarować, ani odsprzedać. Jednakże głównym i jedynym powodem przyłączenia OSP w Woli Tulnickiej do OSP w Siemieniu była odległość między strażami wnosząca 2 km⁴¹.

Pomimo początkowego przyłączenia Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej do Siemienia wznowiła ona swoją działalność jako odrębna jednostka. Z powodu braku źródeł trudno określić, kiedy to nastąpiło. Józef Woźniak wskazuje, że straż samodzielną działalność wznowiła bardzo szybko⁴². Być może nastąpiło to w 1937 r. W przesyłanych do wojewody lubelskiego sprawozdaniach sytuacyjnych z życia stowarzyszeń starosta radzyński wykazał, że na terenie powiatu powstała nowa straż pożarna, jednakże nie wskazał w jakiej miejscowości⁴³. Na pewno straż powróciła do działalności przed 1943 r., gdyż w tym roku z budżetu gminy Siemień zapłacono Stanisławowi Kaniewskiemu za remont sikawki straży pożarnej z Woli Tulnickiej⁴⁴.

W omawianym okresie tylko dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu zachowała się informacja o ilości członków. W 1927 r. było ich 25⁴⁵. Dodatkowo, zakładając, że na fotografii grupowej z początku lat 30. XX wieku znajdują się wyłącznie strażacy z Siemienia,

można przyjąć, że liczba członków OSP w Siemieniu wzrosła do 31 lub 32⁴⁶.

Zachowały się natomiast zestawienia ogólnej liczby strażaków w powiecie radzyńskim dla 1927 r. oraz okresu od stycznia 1934 r. do października 1937 r. W 1927 r. w 26 strażach było 960 członków. W I kwartale 1934 r. w 40 strażach pożarnych na terenie powiatu radzyńskiego było 720 strażaków. Od II kwartału 1934 r. nastąpił wzrost liczby strażaków o 243%, do 1751 członków. Taki stan utrzymał się do I kwartału 1935 r.⁴⁷ 28 kwietnia 1935 r. dokonano reorganizacji Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych RP likwidując 17 straży pożarnych, w tym także Ochotniczą Straż Pożarną w Woli Tulnickiej⁴⁸. W wyniku tych działań liczba strażaków w powiecie radzyńskim spadła z 1751 do 1229. W okresie od 1 kwietnia do 31 października 1937 r. powstała jedna nowa straż pożarna, a liczba ogólna strażaków w powiecie wzrosła z 1229 do 1244, nowo powstała straż liczyła 15 członków⁴⁹. Najliczniejszymi strażami pożarnymi były te miejskie – dwie międzyrzeckie i jedna radzyńska. W tym zakresie przodowała I Ochotnicza Straż Pożarna w Międzyrzeczu Podlaskim, która w 1932 r. liczyła 609 członków. Dość liczna była też II Ochotnicza Straż Pożarna w Międzyrzeczu, do której w chwili założenia w 1927 r. zapisało się 260 członków, a w Walnym Zebraniu wzięło udział 300 osób⁵⁰. Ochotnicza Straż Pożarna w Radzynie Podlaskim w 1927 r. liczyła 71 członków. Zgodnie z zestawieniem przygotowanym przez starostę radzyńskiego w 1927 r. straże pożarne z terenu gmin wiejskich liczyły od 15 do 40 członków. Biorąc pod uwagę powyższe dane, należy przyjąć, że ilość członków Ochotniczej Straży Pożarnej w Wierzchowinach i Woli Tulnickiej mogła oscylować między 15 a 40 członkami⁵¹.

Inicjatywa powoływania straży pożarnych na terenie gminy Siemień wychodziła ze strony władz gminy, w szczególności sekretarza, najpierw Sylwestra Łobody (OSP Siemień), a później Stanisława Narębskiego (OSP Wierzchowiny i OSP Wola Tulnicka). Większość członków straży zajmowała się rolnictwem, jednakże starano się pozyskać do zarządów straży osoby zamożne i wykształcone, jak właściciele majątków ziemskich, nauczycieli i urzędników. Z lat

38 P. Szczurek, dz. cyt., s. 112.

39 Tamże, s. 115.

40 APL, SP, SP Radzyń, sygn. 7, k. 6.

41 Tamże, k. 18, Pismo z dnia 22 czerwca 1935 r./0.8 do starosty radzyńskiego.

42 Relacja ustna Józefa Woźniaka z Woli Tulnickiej.

43 APL, UWL, WPS, sygn. 1983, k. 26, Półroczne sprawozdania sytuacyjne starosty radzyńskiego z życia polskich związków i stowarzyszeń.

44 APL Radzyń, AgS, sygn. 15, k. 59.

45 APL, UWL, WPS, sygn. 2465, k. 85-86, 240-241.

46 Wątpliwość budzi jeden ze strażaków, który posiadał prawdopodobnie stopień zastępcy naczelnika okręgu, co może wskazywać, że mógł być albo z OSP Siemień albo reprezentantem innej jednostki z powiatu. *Fotografia członków OSP Siemień z lat 30. XX wieku*, [w:] *Gmina Siemień. Ludzie i krajobrazy*, red. E. Koziara, Siemień 2011, s. 83.

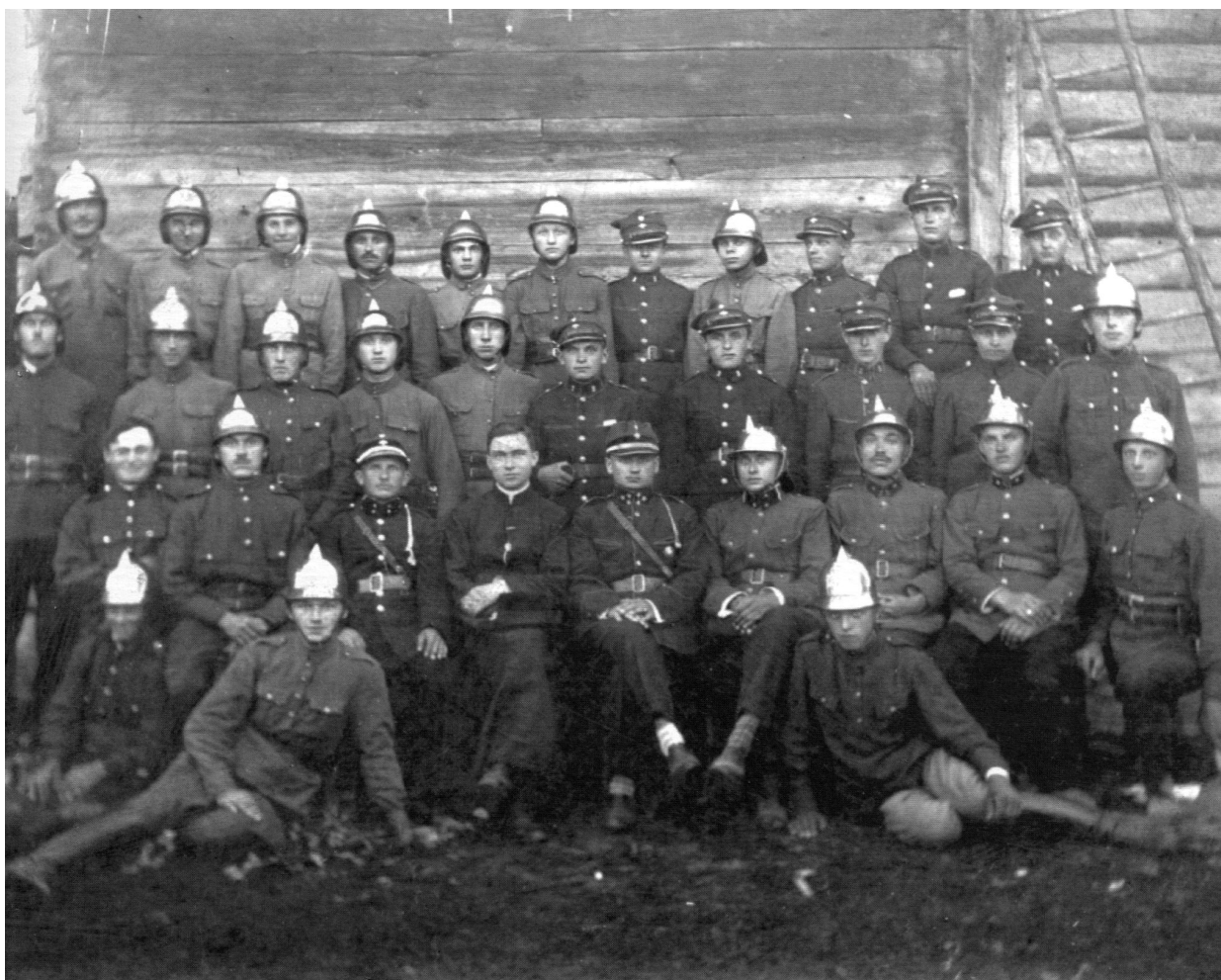
47 P. Szczurek, dz. cyt., s. 351.

48 APL, SP, SP Radzyń, sygn. 7, k. 18.

49 P. Szczurek, dz. cyt., s. 351.

50 M. Kowalski, *75 lat Międzyrzeckiej Ochotniczej Straży Pożarnej*, „Rocznik Międzyrzecki” 11, 1979, s. 27, 32.

51 APL, UWL, WSP, sygn. 2465, k. 85-86, 243-244, Wykaz straży pożarnych, czynnych na terenie powiatu radzyńskiego.

Il. 2. Członkowie OSP Siemień z lat 30. XX wieku. Źródło: *Gmina Siemień. Ludzie i krajobrazy*, red. E. Koziara, Siemień 2011, s. 83.

1923-1939 zachował się tylko skład zarządu OSP Siemień oraz szczątkowe informacje na temat zarządów OSP Wierzchowiny i OSP Wola Tulnicka⁵².

Na zebraniu założycielskim Straży Ogniowej Ochotniczej w Siemieniu na prezesa wysunięto początkowo kandydaturę wójta gminy Siemień Antoniego Dawidka, jednak ten odmówił na rzecz właściciela majątku siemieńskiego Jana Zaorskiego. Podejmując taką decyzję liczył, że dzięki temu uda się uzyskać wsparcie ze strony ziemiaństwa dla straży. Ostatecznie Antoni Dawidek został wybrany na wiceprezesa. Podobnie wyglądała sprawa wyłonienia naczelnika. Zaocznie powołano na tę funkcję porucznika rezerwy artylerii Jana Miszewskiego, administratora w majątku Siemień. Zastępcą naczelnika został Bolesław Kaszlikowski. Funkcję sekretarza i skarbnika powierzono sekretarzowi gminy Sylwestrowi Łobodzie, a na gospodarza wybrano Jana Szóstkę. Po zebraniu powołani zaocznie Jan Zaorski i Jan Miszewski zgodzili się pełnić powierzone im funkcje⁵³.

Pierwsza zmiana w zarządzie OSP Siemień nastąpiła już rok później. Jan Zaorski, który nie mógł pogodzić się ze śmiercią syna podczas bitwy warszawskiej, wyprowadził się do Warszawy, gdzie 2 lutego 1924 r. zmarł⁵⁴.

Na początku 1927 r. skład zarządu Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu przedstawiał się następująco: prezesem był Jan Wojciechowski, naczelnikiem Stanisław Narębski, zastępcą naczelnika Bolesław Kaszlikowski, sekretarzem Leon Dawidek, skarbnikiem był Izidor Kaszlikowski, zaś gospodarzem Jan Szóstka. Wszyscy członkowie zarządu należeli do Związku Ludowo-Narodowego⁵⁵. Między 29 lipca a 22 września 1927 r. doszło do zmiany członków zarządu. Nowym prezesem został Piotr Czarkowski, funkcję naczelnika powierzono Tomaszowi Bielskiemu, Stanisław Narębski objął stanowisko sekretarza, a gospodarzem pozostał dalej Jan Szóstka. Wszyscy członkowie zarządu należeli do Związku Ludowo-Narodowego, jednak stronnictwa polityczne wpły-

52 APL, UWL, WSP, sygn. 2465, k. 85-86, 243-244, Wykaz straży pożarnych, czynnych na terenie powiatu radzyńskiego; Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu; M. Kowalski, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 251, 255.

53 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

54 Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, Księga zejść, Akt 89/1924.

55 APL, UWL, WSP, sygn. 2465, k. 85-86, Wykaz straży pożarnych, czynnych na terenie powiatu radzyńskiego.

wu na straż nie miały⁵⁶.

W 1930 r. prezesem OSP Siemień był wójt gminy Karol Wójcik⁵⁷. Prawdopodobnie pod koniec 1934 r. lub na początku 1935 r. wybrano nowego sekretarza na miejsce Stanisława Narębskiego, który od 1 stycznia 1935 r. objął stanowisko sekretarza gminy Wołyń⁵⁸. W latach 30. XX wieku funkcję gospodarza pełnił Wiktor Dawidek. Ponadto w skład korpusu oficerskiego wchodziło dwóch dowódców oddziałów⁵⁹.

Pierwszym prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej w Wierzchowinach był Stanisław Narębski⁶⁰. Pełnił swą funkcję do końca 1934 r., kiedy to został przeniesiony do gminy Wołyń⁶¹. Na jego miejsce został wybrany Jan Namedyński, nauczyciel w Szkole Powszechnej w Juliopolu, który pełnił urząd prezesa do początków okupacji niemieckiej⁶². Pierwszym naczelnikiem straży był Wiktor Bajda⁶³.

W latach 1928-1939 funkcję prezesa Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej pełnił Ignacy Mazur, natomiast naczelnikiem straży był Józef Zenowicz⁶⁴.

Jednym z podstawowych problemów straży pożarnych był brak wystarczających funduszy na realizację wszystkich celów. Składki członkowskie nie pokrywały wszystkich wydatków, jakie ponosiła straż podczas prowadzonej działalności⁶⁵. W celu pozyskania dodatkowych funduszy straże pożarne organizowały same, lub we współpracy z innymi organizacjami społecznymi, przedstawienia teatralne lub zabawy taneczne. W Siemieniu OSP w porozumieniu z zarządcą majątku Siemień organizowało zabawy na tzw. Zielonym Grzędzie, czyli wyspie położonej na środku stawu Siemieńskiego. Pomimo ryzyka z transportem uczestników zabawy, którzy często znajdowali się pod wpływem alkoholu, wydarzenia przynosiły spory dochód straży⁶⁶. Natomiast wspólnie z Kołem Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu, którego członkami byli również strażacy, Ochotnicza Straż Pożarna organizowała przedstawienia teatralne i zabawy taneczne. Wspólnymi siłami przed 1927 r. udało się odegrać 31 przedstawień teatralnych i urządzić 32 zabawy, z któ-

rych dochód przeznaczono na budowę Domu Ludowego⁶⁷.

Ochotnicze Straże Pożarne mogły również liczyć na wsparcie ze strony samorządu gminnego, który w budżecie przeznaczał odpowiednie środki na ochronę przeciwpożarową. W 1927 r. z budżetu gminy wójt Antoni Dawidek przeznaczył 1000 zł na zakup stodoły od Piotra Dzięwulskiego z Siemienia z przeznaczeniem na pełnienie roli domu ludowego z salą widowiskową oraz remizą. Ponadto w tym samym roku gmina pokryła 50% kosztów 30 metrów węża, przekazanych OSP Siemień przez Zarząd Wojewódzkiego Związku Straży Pożarnych⁶⁸. W roku 1930/1931 w budżecie gminy Siemień na pożarnictwo przeznaczono 600 zł, co stanowiło wśród gmin wiejskich dość sporą sumę. Z powiatu radzyńskiego tylko gminy Biała (1000 zł) i Wołyń (650 zł) przeznaczyły więcej na sprawy związane z pożarnictwem. W następnym roku 1931/1932 w budżecie zarezerwowano 500 zł⁶⁹. Pieniądze przeznaczone na pożarnictwo gmina przekazywała Ochotniczemu Strazom Pożarnym poprzez dotację zakupu sprzętu lub budowy/remontu remizy. W 1934 r. w budżecie gminy przeznaczono 300 zł na sprawy związane z pożarnictwem. Część tej sumy miała być przeznaczona na dotację dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu na wymianę podłogi i pokrycie dachu nad wejściem do remizy oraz budowę szopy na beczkowóz⁷⁰.

W Siemieniu rok po powstaniu straży ogniowej zostało założone Koło Młodzieży Wiejskiej. Wielu członków Koła było też jednocześnie strażakami, obie organizacje wspierały się nawzajem. W 1924 r. za pieniądze z urzędzonych przedstawień Koła Młodzieży Wiejskiej zakupiło sikawkę ręczną dla straży. Pod koniec 1924 r. ponownie wystawiono kilka przedstawień teatralnych. Uzyskane pieniądze pozwoliły kołu doposażyć straż w narzędzia strażackie typu wiadra i inne oraz wóz pod sikawkę⁷¹.

56 Tamże, k. 243-244.

57 N.N., *Powiat radzyński*, „Przebój - współczesne czasopismo ilustrowane” 12, 1930, s. 33.

58 N.N., *Kronika powiatu*, „Gazeta Radzyńska” 1, 1935, s. 8.

59 Wśród rozpoznanych na fotografii strażaków z Siemienia jest Wiktor Dawidek, pełniący wówczas rolę zastępcy naczelnika, oraz dwóch szeregowych strażaków Łucjan Sulej i Leonard Dawidek. Ponadto na fotografii znajduje się naczelnik, dwóch oddziałowych, a 7 strażaków prawdopodobnie ma na kołnierzach oznaczenia przynależności do oddziału lub odznaczenia specjalności, *Fotografia członków OSP Siemień z lat 30. XX wieku*, [w:] *Gmina Siemień. Ludzie i krajobrazy*, red. E. Koziara, Siemień 2011, s. 83.

60 M. Kowalski, *Zarys dziejów...*, dz. cyt., s. 251.

61 N.N., *Kronika powiatu...*, dz. cyt., s. 8.

62 Niemieckie władze okupacyjne postanowiły poprzez likwidację zarządów zmienić charakter Ochotniczych Straży Pożarnych z stowarzyszeń na zwykłe drużyny bojowe dowodzone przez naczelnika straży, zob. W. Pilawski, *Organizacja ochrony przeciwpożarowej na ziemiach polskich w latach 1939-1945*, „Muzealny Rocznik Pożarniczy”, t. 2, 1992, s. 34; M. Kowalski, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 251.

63 Tamże.

64 Tamże, s. 255.

65 N.N. (S), *Kilka słów ku rozwadze*, „Głos Powiatu Radzyńskiego” 4, 1934, s. 4.

66 Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*.

67 N.N. (Młody), *Z działalności Koła Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu*, „Głos Międzyrzecki” 14, 1930, s. 3.

68 Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*.

69 N.N., *Okręg radzyński*, „Lubelska Gazeta Strażacka” 3, 1931, s. 20.

70 N.N. (S), *Kilka słów ku rozwadze*, „Głos Powiatu Radzyńskiego” 4, 1934, s. 4.

71 F. Góralski, *Koło Młodzieży w Siemieniu*, „Siew” 19, 1925, s. 12.

Początkowo cały sprzęt pożarniczy poszczególnych straży był trzymany w stodołach i budynkach gospodarczych członków⁷². W Woli Tulnickiej strażacy swój sprzęt trzymali w stodole na działce przy tzw. uliczce⁷³. Utrudniało to prowadzenie działań ratowniczych, dlatego każda ze straży stawiała sobie budowę remizy za jeden z głównych celów działalności. W Siemieniu i Wierzchowinach straż pożarna podjęła współpracę z innymi organizacjami społecznymi w celu zebrania funduszy na wybudowanie budynków, służących jednocześnie za świetlicę wiejską i remizę strażacką⁷⁴.

Zebrania funduszy na budowę Domu Ludowego w Siemieniu, który miał służyć jako sala widowiskowa i remiza, podjęła się miejscowa Ochotnicza Straż Pożarna oraz Koło Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu. W tym celu wspólnymi siłami odegrano 31 przedstawień teatralnych oraz urządzono 32 zabawy taneczne⁷⁵. Pozyskane środki z działalności kulturalnej okazały się niewystarczające, dlatego Zarządy Ochotniczej Straży Pożarnej i Koła Młodzieży Wiejskiej zwróciły się w 1927 r. do wójta gminy Antoniego Dawidka o pomoc⁷⁶. Wójt zakupił za 1000 zł stodołę o długości 11 m i szerokości 7,5 m od Piotra Dziewulskiego z myślą o jej adaptacji na Dom Ludowy⁷⁷. Przeniesieniem budynku na plac wiejski przy kaplicy Matki Bożej Królowej Polski⁷⁸ (obecnie plac drewnianego kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Siemieniu na ul. Strażackiej) oraz jego dostosowaniem do potrzeb remizy i świetlicy wiejskiej zajmował się cieśla Stanisław Oleszczuk z Siemienia. Jego praca została opłacona z funduszy strażackich. Budynek Domu Ludowego został przestawiony na nowe miejsce szybko, lecz brakło pieniędzy na pokrycie dachu. Po wspólnym zebraniu członków Ochotniczej Straży Pożarnej i Koła Młodzieży Wiejskiej postanowiono zwrócić się do zarządcy majątku Siemień Jerzego Czarkowskiego o zezwolenie na nacięcie trzciny na stawie Siemieńskim. W parę dni od otrzymania pozwolenia strażacy i członkowie Koła nacięli trzcinę, przywieźli ją na plac i dokończyli pokrycie dachu. Pozostałe prace przy Domu Ludowym wykonali społecznie członkowie obu organizacji. Zebrane wcześniej fundusze pozwo-

liły na wykończenie sufitu i podłogi⁷⁹.

Podczas zebrania strażackiego, odbytego w budynku Urzędu Gminy w Siemieniu w dniu 15 lutego 1934 r. postanowiono wymienić podłogę w Domu Ludowym, zbudować dach nad wejściem oraz wybudować oddzielną szopę na beczki. Koszt całego przedsięwzięcia wyliczono na 185 zł, które miały być pokryte częściowo z kasy strażackiej, reszta zaś z budżetu gminy⁸⁰.

Do 1933 r. schronieniem dla sprzętu pożarniczego Ochotniczej Straży Pożarnej w Wierzchowinach były stodoły członków⁸¹. Według Kroniki OSP w Wierzchowinach tutejsza straż rozpoczęła budowę remizy strażackiej w 1931 r.⁸² Marian Kowalski uważa, że remiza strażacka w Wierzchowinach została wybudowana w 1932 r.⁸³ Z kolei autor notatki prasowej *Teatr w Wierzchowinach* z 1935 r. podaje, że staraniem Ochotniczej Straży Pożarnej i członków oddziału Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej w Wierzchowinach remiza strażacka została wybudowana w 1934 r. Sam budynek remizy został postawiony szybko, lecz dłuższy czas zajęło jego wykończenie. W 1935 r. w remizie brakowało jeszcze podłogi⁸⁴. Rok później, tj. w 1936, miało nastąpić oficjalne zakończenie budowy remizy⁸⁵.

W omawianym okresie tylko Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej nie udało się wybudować remizy, co też wpłynęło poniekąd na decyzję o jej likwidacji w 1935 r. Strażacy posiadali odpowiednie fundusze na budowę remizy, które odkładali w Gminnej Kasie Oszczędności w Siemieniu, lecz nie potrafili zdobyć działki pod budowę. Gospodarze źle ustosunkowani do straży pożarnej nie chcieli ani ofiarować, ani sprzedać placu pod budowę remizy⁸⁶.

Pierwszym sprzętem przeciwpożarowym, który znalazł się na wyposażeniu OSP Siemień, były należące do poszczególnych członków: wiadra, tłumice, łopaty i bosaki⁸⁷. W 1924 r. za pieniądze uzyskane z przedstawień teatralnych w Działyniu i Siemieniu Koło Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu kupiło dla straży ogniowej sikawkę ręczną. Pod koniec tegoż roku za

72 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

73 Obecny właścicielem nieruchomości jest Tadeusz Janaszka. Zob. J. Woźniak, *90 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej*, s. 1.

74 N.N. (Młody), *Z działalności Koła Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu*, „Głos Międzyrzecki” 14, 1930, s. 3.

75 Tamże.

76 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

77 APL, UWL, Wydział Komunikacyjno-Budowlany, sygn. 2068, k. 1, Projekt kaplicy w Siemieniu, pow. Radzyński; Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

78 Kaplica Matki Bożej Królowej Polski określana jest również wezwaniem Matki Boskiej Anielskiej.

79 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

80 N.N. (S), *Kilka słów ku rozwadze...*, dz. cyt., s. 4.

81 M. Kowalski, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 251.

82 Zbiory OSP Wierzchowiny, Kronika OSP w Wierzchowinach.

83 M. Kowalski, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 251.

84 N.N. (Jeden z tych co był w teatrze), *Teatr w Wierzchowinach*, „Ogniwo” 6-8, 1935, s. 56.

85 Zbiory OSP Wierzchowiny, Kronika OSP w Wierzchowinach.

86 APL, SP, SP Radzyń, sygn. 7, k. 6.

87 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

Il. 3. Członkowie OSP Siemień z lat 30. XX wieku. Źródło: Zbiory Andrzeja Szóstki.

fundusze z kolejnych przedstawień Koło zakupiło dodatkowo wóz pod sikawkę, wiadra i inne narzędzia strażackie⁸⁸. W 1927 r. Zarząd Wojewódzki Głównego Związku Straży Pożarnych RP w Lublinie⁸⁹ przekazał dla straży 30 m węża⁹⁰. Koszty węża w 50% miał pokryć wójt z budżetu gminy Siemień, a 50% Związek Wojewódzki Straży Pożarnych. W tym samym roku Zarząd Okręgowego Związku Straży Pożarnych RP w Radzynie Podlaskim⁹¹ przekazał 5 toporków, 5 pasów bojowych i 1 linkę. Przed 1927 r., lub w tym roku, strażacy sposobem gospodarczym wykonali beczkę na wodę oraz wóz do przewozu sikawki i beczki. Dodatkowo zarządca majątku Siemień Jerzy Czarkowski wyznaczył jedną parę koni z wozem, która miała się

stawiać na każde wezwanie przed remizą⁹². W 1928 r. podczas kontroli straży pożarnych na terenie województwa lubelskiego, przeprowadzonej przez Komisję Wojewódzką, w remizie OSP Siemień zastano beczki bez wody. Ponadto stwierdzono brak środków alarmowych, dostatecznej ilości węży ssawnych i tłocznych oraz drabiny⁹³. W 1930 r. straż siemieńska posiadała jedną przenośną sikawkę ręczną dwucylindrową produkcji krajowej, dwa drewniane beczkowozy oraz dwa bosaki sufitowe⁹⁴. Na początku lat 30. XX wieku Ochotnicza Straż Pożarna w Siemieniu posiadała na swym wyposażeniu co najmniej 21 mosiężnych hełmów oraz co najmniej 7 pasów bojowych⁹⁵. W kolejnych latach do wyposażenia straży doszedł

88 *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu* podaje, że sikawka ręczna do straży trafiła w 1927 roku, przekazana przez Wojewódzką Komendę Straży Ogniowej w Lublinie [zapis oryginalny]. Koszt przekazania sikawki został podzielony między Komendę i gminę. Biorąc pod uwagę czas powstania kroniki, zawarte błędy oraz fakt, że lata 1923-1957 zostały spisane tylko na podstawie wspomnień najstarszego druha należy przyjąć, za prawdziwą relację z 1924 roku. Małe jest prawdopodobieństwo, że sikawka zakupiona przez Koło Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu uległa przez 3 lata zniszczeniu. Por. F. Góralski, *Koło Młodzieży w Siemieniu*, „Siew”, 19, 1925, s. 12; Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*.

89 W *Kronice* w oryginale podane jest „Wojewódzka Komenda Straży Ogniowej w Lublinie”.

90 Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*; Por. W. Pilawski, *Historia sikawek, motopomp i samochodów pożarniczych*, Warszawa 1994, s. 25.

91 W *Kronice* w oryginale podana jest „Komenda Powiatowa Straży Ogniowej w Parczewie”.

92 Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*.

93 *Lubelski Dziennik Urzędowy*, 1929, nr 1, s. 4.

94 Prawdopodobnie sikawka ręczna została wyprodukowana przez Fabryki Maszyn i Narzędzi Ogniowych „Strażak” z Warszawy, lecz nie ma żadnych źródeł potwierdzających ten fakt. Ze względu na podobieństwo produkowanych w kraju sikawek, nie sposób jest po samej dokumentacji fotograficznej ustalić producenta. Por. N.N., *Powiat radzyński*, dz. cyt., s. 32; Zbiory Andrzeja Szóstki, *Fotografia członków OSP Siemień z lat 30. XX wieku*; Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*.

95 *Gmina Siemień. Ludzie i krajobrazy*, red. E. Koziara, Siemień 2011, s. 83.

żelazny beczkowóz⁹⁶. W 1938 r., lub w 1939 r., straż zakupiła jeszcze co najmniej dwa hełmy strażackie produkcji Huty „Ludwików” w Kielcach⁹⁷. Według „Sprawozdania Zarządu O.S.P. Siemień z przebiegu budowy remizy, sali widowiskowo-rozrywkowej i świetlicy O.S.P. w Siemieniu” do 1939 r. straż posiadała 5 metrowy odcinek węża⁹⁸, 28 hełmów i pasów, zakupionych za własną gotówkę⁹⁹.

Początkowo Ochotnicza Straż Pożarna w Wierzchowinach posiadała niewiele sprzętu, były to głównie bosaki, hełmy, toporki¹⁰⁰. Straż w 1927 r. została wyposażona w sikawkę konną, a wkrótce staraniem członków zakupiono hełmy, pasy bojowe i topory¹⁰¹. W 1928 r. podczas kontroli straży pożarnych na terenie województwa lubelskiego, przeprowadzonej przez Komisję Wojewódzką, w OSP Wierzchowiny wskazano na brak remizy i środków alarmowych. Ponadto stwierdzono niedostateczną ilość węży ssawnych i tłocznych oraz brak beczek na kołach (beczkowozów), drabiny i wozu pogotowia¹⁰². Dwa beczkowsy straż otrzymała w 1928 r. lub w latach późniejszych¹⁰³. W 1937 r. druhowie wykonali wóz rekwizytowy, mogący przewieźć sikawkę, potrzebny sprzęt strażacki oraz obsługę sikawki. Pod wóz podczepiano parę koni¹⁰⁴.

Po powstaniu Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tułnickiej zakupiono pompę ręczną, wężę oraz sikawkę¹⁰⁵.

W 1931 r. na wszystkie strażę pożarne w powiecie radzyńskim przypadały 2 samochody pożarnicze, 4 motopompy, 51 sikawek konnych, 1605 m węża tłoczego i 365 m węża ssawnego. Średnio na jedną straż przypadało 89 m węża tłoczego oraz niecałe 9 m węża ssawnego¹⁰⁶.

W dwudziestolecu międzywojennym tylko druhowie z OSP Siemień ufundowali z własnych pieniędzy mundury strażackie. W 1927 r. krawiec z Miłkowa Jó-

zef Krukowski za pieniądze strażackie uszył mundury dla członków OSP¹⁰⁷. Według „Sprawozdania Zarządu O.S.P. Siemień [...]” do 1939 r. straż posiadała 28 mundurów strażackich¹⁰⁸.

Członkowie Ochotniczych Straży Pożarnych z terenu gminy Siemień w okresie dwudziestolecia międzywojennego ofiarnie pełnili swoje obowiązki. Jak zaznaczono w „Kronice OSP w Wierzchowinach” druhowie, nie zważając na zły stan dróg, udawali się wszelkimi dostępnymi środkami, jak wozem strażackim, rowerem czy piechotą, do pożarów, które były oddalone nawet o 10 km¹⁰⁹. Trud podejmowanej ochrony przeciwpożarowej był doceniany przez społeczeństwo, o czym najlepiej świadczy fragment piosenki obrazującej w humorystyczny i satyryczny sposób stosunki panujące w gminie, ułożonej przez członków Koła Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu na potrzeby przedstawienia teatralnego z dnia 3 kwietnia 1932 r.

*Czasami gdzieś we wsi, gdy się pożar wzniesi,
Na złamanie karku nasza straż tam leci,
Z popsutą sikawką, z bosakiem złamanym,
Lecą by nieść pomoc, znanym czy nieznanym,
Chociaż dym żre oczy, im tam wszystko równo,
Zebranie¹¹⁰ w nagrodę przyznało im – guzik¹¹¹.*

Z zachowanych źródeł wynika, że jedynie część mieszkańców Woli Tułnickiej była źle ustosunkowana do działalności straży pożarnej w swojej miejscowości¹¹².

Jednym z zadań Związku Okręgowego Straży Pożarnych RP w Radzynie Podlaskim (po 1934 r. Oddziału Powiatowego) było zatrudnianie instruktora w celu szkolenia ochotników, monitorowania poziomu wyszkolenia oraz jakości sprzętu pożarniczego. W 1927 r. inspektorem na powiat radzyński, włodawski, biały i tomaszowski był aspirant Jan Ziętek.

96 Zbiory Andrzeja Szóstki, Fotografia członków OSP Siemień z lat 30. XX wieku.

97 W zbiorach Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu znajdują się dwa hełmy wz. 35 z tabliczką „Ludwików Kielce 1938”, ponadto znajdują się także dwa hełmy wz. 35, jednak nie posiadają one żadnego oznaczenia producenta i roku produkcji, Zbiory OSP Siemień, Hełm strażacki 604/8, Hełm strażacki 605/8.

98 Prawdopodobnie wąż typu ssawnego. Por. P. Bieliński, E. Władkowska, *Węże pożarnicze – rys historyczny*, „Zeszyty Historyczne Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej” 8, 2009, s. 198.

99 APL Radzyń, Prezydium PGR w Siemieniu, sygn. 5, k. 53.

100 Marian Kowalski wskazuje, że zakupiony wóz konny został przekazany do Muzeum w Nałęczowie, natomiast „Kronika OSP w Wierzchowinach” wskazuje, że w 1937 r. strażacy sami wykonali wóz rekwizytowy, który w okresie późniejszym został przekazany do Muzeum Strażackiego w Nałęczowie. Por. Zbiory OSP Wierzchowiny, Kronika OSP w Wierzchowinach; M. Kowalski, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 255.

101 Zbiory OSP Wierzchowiny, Kronika OSP w Wierzchowinach.

102 Lubelski Dziennik Urzędowy, 1929, nr 1, s. 4.

103 „Kronika OSP w Wierzchowinach” wymienia, że w 1927 r. OSP otrzymało dwa beczkowsy, ale należy tą datę przesunąć o rok lub więcej, ze względu na fakt, że w 1928 r. podczas kontroli stwierdzono brak beczkowozów. Mało jest prawdopodobne, aby przez rok otrzymane beczkowsy miały ulec zniszczeniu. Por. Zbiory OSP Wierzchowiny, Kronika OSP w Wierzchowinach; Lubelski Dziennik Urzędowy, 1929, nr 1, s. 4.

104 Zbiory OSP Wierzchowiny, Kronika OSP w Wierzchowinach.

105 J. Woźniak, dz. cyt., s. 1.

106 P. Szczurek, dz. cyt., s. 153.

107 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

108 APL Radzyń, Prezydium PGR w Siemieniu, sygn. 5, k. 53.

109 Zbiory OSP Wierzchowiny, Kronika OSP w Wierzchowinach.

110 Zebranie gminne.

111 Z. Okońcażuk, *Cicho glucho... a jednak*, „Głos Międzyrzecki” 15-16, 1932, s. 9.

112 APL, SP, SP Radzyń, sygn. 7, k. 6.

W latach 1928-1929 Związek Okręgowy w Radzynie Podlaskim nie posiadał instruktora. Od 1930 r. do 1 września 1932 r. instruktorem dla powiatu radzyńskiego był aspirant Mieczysław Pułaski. Po 1 września 1932 r. ponownie nastąpił okres vacatu na stanowisku instruktora, dopiero 1 sierpnia 1934 r. Związek Okręgowy zatrudnił aspiranta Stanisława Biardę. 15 sierpnia 1936 r. z powodu braku finansów na utrzymanie instruktora asp. Stanisław Biarda został przeniesiony do powiatu garwolińskiego. Dopiero 15 lutego 1937 r. Związek Okręgowy w Radzynie zatrudnił młodszego instruktora Stefana Bugaję, który pozostał instruktorem dla powiatu radzyńskiego do 1939 r.¹¹³ Przy tak rozległym terenie i ilości straży oraz częstych vacatach instruktor nie był w stanie dotrzeć do każdej jednostki, a jeśli docierał to na rzadko i na krótki czas¹¹⁴.

W celu lepszej koordynacji działań poszczególnych straży, organizowania ćwiczeń i alarmów oraz częstszego kontrolowania jednostek wprowadzono podział okręgów na rejon¹¹⁵. Powiat radzyński został podzielony na pięć rejonów. Ochotnicza Straż Pożarna w Siemieniu, Wierzchowinach oraz w Woli Tulnickiej została przydzielona prawdopodobnie do rejonu trzeciego. Może o tym świadczyć fakt, że 14 maja 1932 r. na naczelnika rejonu III został zatwierdzony Stanisław Narębski, ówczesny sekretarz gminy oraz członek zarządów OSP Siemień i Wierzchowiny¹¹⁶.

Zachowanie zdolności bojowych przez strażaków wymagało utrzymania ciągłej sprawności fizycznej. W tym celu organizowane były ćwiczenia fizyczne i zawody pożarnicze. 29 kwietnia 1928 r. oddział Związku Strzeleckiego w Miłkowie zorganizował aktywną niedzielę, złożoną z zawodów strzeleckich, treningu lekkiej atletyki, przedstawienia teatralnego i zabawy tanecznej. W treningu lekkiej atletyki udział wzięło 70 zawodników i zawodniczek, reprezentujących Ochotniczą Straż Pożarną w Siemieniu, oddziały Związku Strzeleckiego w Miłkowie, Żminnem, Kopinie i Glinnym Stoku oraz sekcję sportową nauczycielstwa gminy Siemień i Suchowola. Treningi miały być organizowane co niedzielę¹¹⁷.

Podczas konferencji przedstawicieli organizacji społecznych z gminy Siemień w dniu 24 kwietnia 1933 r. postanowiono uczcić rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja, organizując zawody sportowe w tym dniu. Z zawodami miały być połączone popisy straży pożarnych¹¹⁸.

14 maja 1933 r. na strzelnicy Związku Strzeleckiego w Miłkowie Komenda Powiatowa Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Radzynie Podlaskim przeprowadziła próbę sprawności na Państwową Odznakę Sportową. Tylko jednemu z trzynastu strażaków, którzy przystąpili do próby, udało się zdobyć odznakę POS¹¹⁹.

Ochotnicza Straż Pożarna w Siemieniu, zanim powstał Okręgowy Związek Straży Pożarnych RP w Radzynie Podlaskim, należała bezpośrednio do Wojewódzkiego Związku Straży Pożarnych RP w Lublinie¹²⁰. Związek Okręgowy udało się zorganizować dopiero w 1927 r. W dniu 30 października w Radzynie Podlaskim odbył się zjazd 42 delegatów reprezentujących 23 ochotnicze straże pożarne z terenu powiatu. W zjeździe uczestniczyła delegacja OSP Siemień, która przystąpiła do Związku Okręgowego¹²¹.

W 1930 r. członkiem Rady Wojewódzkiej Związku Straży Pożarnych RP w Lublinie był Stanisław Narębski, sekretarz gminy Siemień oraz członek Zarządu OSP Siemień i Wierzchowiny¹²².

Na posiedzeniu Rady Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych RP w Radzynie Podlaskim 25 lutego 1934 r. na członka Zarządu został wybrany m.in. Stanisław Narębski. Ponadto Stanisław Narębski wraz z Józefem Borysem z Radzyna Podlaskiego został wybrany delegatem do Rady Okręgu Wojewódzkiego Związku Straży Pożarnych w Lublinie¹²³.

W latach 1938-1939 członkiem Zarządu Oddziału Powiatowego Związku Straży Pożarnych RP w Radzynie Podlaskim był Jan Namedyński, prezes OSP Wierzchowiny¹²⁴.

Ochotnicze Straże Pożarne z terenu gminy Siemień, jako organizacje społeczne, współpracowały nie tylko wewnątrz Związku Straży Pożarnych RP, ale także podejmowały współpracę z innymi organizacjami społecznymi.

113 P. Szczurek, dz. cyt., s. 136, 138-139, 141, 143-146.

114 Tamże, s. 174.

115 Tamże, s. 173-175.

116 Tamże, s. 179.

117 N.N., *Niedziela w Miłkowie*, „Strzelec” 18, 1928, s. 11.

118 N.N. (Uczestnik), *Konferencja przedstawicieli organizacji gminy Siemień*, „Gazeta Radzyńska” 4, 1933, s. 8.

119 N.N., *Z Siemienia*, „Gazeta Radzyńska” 6, 1933, s. 5.

120 APL, UWL WSP, sygn. 2465, k. 243-244, Wykaz straży pożarnych, czynnych na terenie powiatu radzyńskiego.

121 Podczas zakładania Związku Okręgowego istniała również Ochotnicza Straż Pożarna w Wierzchowinach, chociaż prawdopodobnie z powodu procesu rejestracji nie wysłała swego delegata na zjazd. Świadczy o tym fakt, że 1 X 1927 r. na terenie powiatu radzyńskiego było 23 OSP, więc powstała 21 X Ochotnicza Straż Pożarna w Wierzchowinach była 24 strażą na terenie powiatu, a starosta radzyński w piśmie do wojewody lubelskiego wskazał 23 straże pożarne z terenu powiatu, które przystąpiły do Związku Okręgowego. APL, UWL WSP, sygn. 1976, k. 88; N.N., *Zorganizowanie Okręgowego Związku Straży Pożarnych w Radzynie*, „Ziemia Lubelska” 302, 1927, s. 2; P. Szczurek, dz. cyt., s. 339.

122 N.N., *Powiat radzyński...*, dz. cyt., s. 34.

123 APL, UWL WSP, sygn. 1980, k. 5.

124 P. Szczurek, dz. cyt., s. 74.

Z inicjatywy sekretarza gminy Stanisława Narębskiego zorganizowano 27 stycznia 1929 r. spotkanie przedstawicieli wszystkich organizacji społecznych z terenu gminy Siemień, tj. Ochotniczych Straży Pożarnych z Siemienia, Wierzchowin i Woli Tulnickiej, Związku Strzeleckiego z Miłkowa, Kół Młodzieży Wiejskiej z Siemienia i Gródka oraz Kółek Rolniczych z Siemienia, Miłkowa i Działynia. Podczas spotkania poruszono sprawy oświaty pozaszkolnej, pracy społecznej, lokowania drobnych oszczędności w Gminnej Kasie Pożyczkowo-Oszczędnościowej, rolnictwa oraz przedstawiono szczegółowe sprawozdanie z działalności organizacji w pierwszym 10-leciu niepodległości Polski. Sekretarz gminy, widząc zaangażowanie uczestników spotkania w dyskusję nad wymienionymi tematami, zaproponował wyłonienie spośród zgromadzonych delegatów Komisji Gminnej, której celem miała być praca nad ulepszeniem działalności istniejących organizacji oraz przyciągnięciem do pracy społecznej młodzieży niezorganizowanej. Zebrani przedstawiciele poparli wniosek, wyłaniając spośród siebie 10-cio osobową komisję¹²⁵.

Współpraca zapoczątkowana na spotkaniu w 1929 r. między organizacjami społecznymi była kontynuowana w następnych latach. Podczas zebrania 24 kwietnia 1933 r. organizacje społeczne, w tym wszystkie straże pożarne z terenu gminy Siemień, postanowiły uroczystie uczcić rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja, opracowując szczegółowy program obchodów oraz zawodów sportowych. Ponadto postanowiono urządzić wspólną imprezę w dniu 11 czerwca nad stawem Siemieńskich z przeznaczeniem dochodu na LOPP (30%) oraz na zakup sprzętu sportowego dla Związku Młodzieży Wiejskiej (70%). Postanowiono zorganizować w porozumieniu z Komitetem Powiatowym PW i WF próbę sprawnościową, umożliwiającą zdobycie Państwowej Odznaki Sportowej. Podjęto dodatkowo uchwałę, aby wszystkie organizacje wzięły udział w „Święcie Pieśni” w Julio-polu oraz zapisały się na członka rzeczywistego Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej¹²⁶.

W 1933 r. współpracę między organizacjami społecznymi z terenu gminy kontynuowano w ramach działalności Gminnej Komisji Oświaty Pozaszkolnej w Siemieniu. W spotkaniu Komisji w dniu 8 października udział wzięły wszystkie Ochotnicze Straże Pożarne z Siemienia, Wierzchowin i Woli Tulnickiej, 6 Kół Młodzieży Wiejskiej i przedstawiciel oddziału Związku Strzeleckiego. Podczas obrad Komisji za-

padła decyzja, że wszystkie organizacje społeczne wezmą udział w poświęceniu Domu Strzeleckiego w Miłkowie, które zaplanowane było na 22 października 1933 r. oraz wspólnie przygotowują uroczystość 11 listopada¹²⁷.

W zakresie pracy kulturalno-społecznej OSP Siemień bliskie kontakty utrzymywała z Kołem Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu. Do 1927 r. oba stowarzyszenia wspólnie organizowały przedstawienia teatralne i zabawy taneczne oraz razem dążyły do wybudowania Domu Ludowego w Siemieniu¹²⁸. Ponadto Koło wspierało straż w rozwoju organizacyjnym, fundując z własnych środków sikawkę konną i inny sprzęt pożarniczy¹²⁹. Po 1927 r. współpraca obu organizacji uległa osłabieniu, co przejawiało się zmniejszą liczbą podejmowanych wspólnych inicjatyw¹³⁰.

W Wierzchowinach Ochotnicza Straż Pożarna podjęła współpracę z oddziałem męskim Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej, przekształconym w 1934 r. w Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, w skład którego wchodziło wielu strażaków. Obie organizacje wspólnym wysiłkiem wybudowały remizę strażacką, uzyskując fundusze na to przedsięwzięcie m.in. z organizowania wspólnych przedstawień teatralnych¹³¹.

Działalność straży nie ograniczała się tylko do samego gaszenia pożarów, ale także polegała na podnoszeniu poziomu ochrony przeciwpożarowej, stałym monitorowaniu podległego terenu oraz promowaniu budownictwa ogniotrwałego.

W Siemieniu strażacy szczególną czujność zachowywali w okresie żniw, kiedy to zagrożenie pożarowe było najwyższe. Wystawiano wówczas warty strażackie, mające na celu stałe obserwowanie zabudowań wsi, czy nigdzie nie wybuchł pożar oraz zwrócenie uwagi na bawiące się dzieci¹³².

W celu wspierania rozwoju budownictwa ognioodpornego Urząd Wojewódzki Lubelski organizował kursy instruktorskie betoniarstwa. W drugiej edycji kursu, który miał miejsce w dniach 3-15 kwietnia 1930 r., udział wzięł, jako jedyny przedstawiciel z powiatu radzyńskiego, członek OSP Siemień Wiktor Dawidek. Uzyskał on wynik dobry, który uprawniał do bycia wykwalifikowanym robotnikiem betoniarskim i prowadzenia samodzielnie robót betoniarskich¹³³.

Oprócz gaszenia pożarów Ochotnicze Straże Pożarne prowadziły ożywioną działalność kulturalną skierowaną zarówno do własnych członków, jak i lokalnego społeczeństwa. W pierwszych latach działalności Ochotnicza Straż Pożarna w Siemieniu wystawiała

125 J. Kiszka, *Do pracy wsi polska*, „Głos Międzyrzecki” 5, 1929, s. 3-4.

126 N.N. (Uczestnik), *Konferencja przedstawicieli organizacji gminy Siemień*, „Gazeta Radzyńska” 4, 1933, s. 8.

127 N.N., *Posiedzenie Gminnej Komisji Oświaty Pozaszkolnej w Siemieniu*, „Gazeta Radzyńska” 14, 1933, s. 4.

128 N.N. (Młody), *Z działalności Kola Młodzieży Wiejskiej w Siemieniu*, „Głos Międzyrzecki” 14, 1930, s. 3.

129 F. Góralski, *Kolo Młodzieży w Siemieniu*, „Siew” 19, 1925, s. 12.

130 N.N. (Młody), *Z działalności Kola Młodzieży Wiejskiej...*, dz. cyt., s. 3.

131 N.N. (Jeden z tych co był w teatrze), *Teatr w Wierzchowinach...*, dz. cyt., s. 56.

132 Zbiory OSP Siemień, *Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu*.

133 Lubelski Dziennik Wojewódzki, 1930, 16, s. 278-279.

sztuki teatralne we współpracy z Kołem Młodzieży Wiejskiej¹³⁴. W latach 1924-1927 wspólnie odegrano 31 sztuk teatralnych, z których dochód przeznaczono na budowę Domu Ludowego w Siemieniu¹³⁵. W 1934 r. utworzono przy straży sekcję teatralną, która zaplanowała liczne przedstawienia i zabawy po Wielkanocy, pierwsze przedstawienie zaplanowano na 8 kwietnia¹³⁶. W Wierzchowinach przedstawienia amatorskiego teatru organizowała Ochotnicza Straż Pożarna wraz z oddziałem Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej. Pierwsze przedstawienie odbyło się 28 kwietnia 1935 r. w remizie strażackiej. Odegrano dwie sztuki – „Jaśkowe zamysły” i „Flisacy”. Przedstawienie, na które przybyła cała wieś i księża z Cześniem, odniosło spory sukces. W szczególności gra i charakteryzacja aktorska wzbudziła wśród widzów powszechne uznanie¹³⁷. W *Monografii powiatu radzyńskiego* starosta Bolesław Międzybłocki wskazywał, że straże pożarne z terenu powiatu co roku odgrywały po kilka sztuk teatralnych¹³⁸. W roku 1934 zorganizowały 63 imprezy, od 1 stycznia do 30 września 1935 r. – 33 imprezy, a w okresie od 1 października 1935 r. do 30 września 1937 r. urządziły 129 imprez¹³⁹.

W Siemieniu w 1934 r. podjęto próbę zorganizowania chóru męskiego, złożonego z strażaków. Dyrygentem chóru miał zostać R. Rajchert, kantor ewangelicki z Julipola, a próby śpiewu miały się odbywać regularnie w remizie strażackiej¹⁴⁰.

Działalność Ochotniczych Straży Pożarnych w niepodległej Polsce koncentrowała się również na szeroko pojętej działalności patriotycznej. Straże pożarne, jako organizacje społeczne, odgrywały ważną rolę w wychowaniu obywatelskim poprzez liczny udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych oraz poprzez kształtowanie wśród swoich członków odpowiednich postaw. Obchody rocznicy odzyskania niepodległości były organizowane na terenie gminy Siemień co najmniej od 1928 r. W tym roku w Suchowoli zorganizowano obchody święta niepodległości połączone z zawodami sportowymi między reprezentacją gminy Siemień i gminy Suchowola. Gmina Siemień była reprezentowana tylko przez oddział

Związku Strzeleckiego z Miłkowa. Pozostałe organizacje społeczne gminy Siemień, w tym Ochotnicze Straże Pożarne, usprawiedliwiały swą nieobecność na zawodach organizacją w Siemieniu gminnych obchodów rocznicy odzyskania niepodległości¹⁴¹.

Strażacy z Siemienia, Wierzchowin i Woli Tulnickiej wzięli również udział w świętowaniu niepodległości w 1933 r. Organizatorem obchodów była Gminna Komisja Oświaty Pozaszkolnej w Siemieniu. Przedstawiciele organizacji społecznych z terenu gminy podczas posiedzenia Komisji w dniu 8 października zobowiązali się poczynić odpowiednie przygotowania do święta w myśl zaleceń organizatora¹⁴².

Straże pożarne brały również udział w obchodach imienin marszałka Józefa Piłsudskiego. Jedne z pierwszych takich uroczystości zorganizował oddział Związku Strzeleckiego w Miłkowie. Na uroczystościach 20 marca 1927 r. obecnych było 9 oddziałów Związku Strzeleckiego oraz jedna straż ogniowa¹⁴³. W 1933 r. obchody imienin Piłsudskiego były dwudniowe. Pierwszego dnia, tj. 18 marca, zorganizowano w Siemieniu capstrzyk, czyli wieczorny przemarsz w przeddzień głównych okoliczności, w którym udział wzięły wszystkie organizacje społeczne z terenu gminy Siemień. Drugiego dnia, 19 marca, odbyły się akademie w Siemieniu, Amelinie, Działyniu, Julipolu, Kolonii Siemień, Miłkowie, Wierzchowinach, Woli Tulnickiej i Wólce Siemieńskiej. Uroczystości w Wierzchowinach i Woli Tulnickiej zorganizowały tamtejsze straże pożarne¹⁴⁴.

Ponadto strażacy brali udział w wydarzeniach o charakterze protestacyjnym, związanych ze sprawami stosunków polsko-niemieckich. Pierwszym takim wydarzeniem było zorganizowane przez zarząd Przynależności Wojskowej z Siemienia w dniu 5 października 1930 r. o godzinie 19 w remizie strażackiej w Siemieniu zebranie związane z „tygodniem przeciwniemieckim”¹⁴⁵. Powodem wydarzenia były słowa niemieckiego ministra bez teki Gottfrieda Treviranusa, wypowiedziane podczas trwającej akcji wyborczej do Reichstagu, o potrzebie rewizji granicy polsko-niemieckiej¹⁴⁶. W spotkaniu wzięły udział wszystkie organizacje społeczne gminy Siemień, w tym Ochotnicze Straże Pożarne oraz ich sympaty-

134 Zbiory OSP Siemień, Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu.

135 N.N. (Młody), *Z działalności Koła Młodzieży Wiejskiej...*, dz. cyt., s. 3.

136 N.N. (S), *Kilka słów ku rozważdze...*, dz. cyt., s. 4.

137 N.N. (Jeden z tych co był w teatrze), *Teatr w Wierzchowinach*, „Ognio” nr 6, 7, 8, V, VI, VII 1935, s. 56.

138 B. Międzybłocki, dz. cyt., s. 57.

139 Starosta radzyński nie podawał rozróżnienia czy to były przedstawienia teatralne, zabawy, odczyty czy akademie, lecz wszelkie przedsięwzięcia kulturalne określał jako imprezy. Por. P. Szczurek, dz. cyt., s. 351.

140 N.N. (S), *Kilka słów ku rozważdze...*, dz. cyt., s. 4.

141 N.N., *W Suchowoli Radzyńskiej*, „Strzelec” 46, 1928, s. 13.

142 N.N., *Posiedzenie Gminnego Komitetu Oświaty Pozaszkolnej w Siemieniu*, „Gazeta Radzyńska” 14, 1933, s. 4.

143 Biorąc pod uwagę późniejszą współpracę między strażakami z Siemienia i strzelcami z Miłkowa, można założyć, że ową strażą była OSP z Siemienia. Por. N.N. (Mazur), *Obchód imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego w Miłkowie*, „Głos Międzyrzecki” 9, 1927, s. 6.

144 N.N., *Uroczystości obchodu Imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego*, „Gazeta Radzyńska” 4, 1933, s. 4.

145 N.N., *Przeciw zakusom niemieckim. Zebranie protestacyjne w Siemieniu pow. radzyńskiego*, „Głos Międzyrzecki”, nr 16, 1930, s. 2.

146 M. Wanatowicz, *Wojciech Korfanty i Chrześcijańska Demokracja wobec mniejszości niemieckiej w województwie śląskim*, „Wieki stare i nowe” 2, 2001, s. 222, N.N., *Tydzień przeciwniemiecki*, „Dziennik Płocki” 221, 1930, s. 1, A. Chomicki, *Białystok w odpowiedzi Treviranusowi*, „Głos Ziemi Białostockiej” 6, 1930, s. 2.

cy w łącznej liczbie 300 osób. Podczas zebrania odśpiewano pieśni patriotyczne i wygłoszono referaty o tematyce stosunków polsko-niemieckich oraz na temat zadań organizacji obronnych (Związek Strzelecki, Przystosowanie Wojskowe). Kulminacyjnym momentem zebrania było uchwalenie rezolucji o treści: „W związku z Przeciwniemieckim Tygodniem zebrani w dniu 5 października 1930 roku w remizie strażackiej we wsi Siemień, gminy Siemień, powiatu Radzyńskiego, członkowie wszystkich organizacji społecznych i sympatycy w liczbie około 300 osób, łącząc się z uchwalonymi protestami przeciwko prowokacyjnym zamachom na granicę Polski ślubując wszyscy stawić się na pierwsze wezwanie Komendanta W.P. dla odparcia każdego gwałtu, grożącego całości państwa”. Po odśpiewaniu „Roty” zebranie zakończono¹⁴⁷.

W 1936 r. Senat Wolnego Miasta Gdańsk, zdominowany przez polityków partii nazistowskiej, próbował zmienić Konstytucję WMG i stosunki polityczne w mieście. Przeciwko tym wydarzeniom zaprotestowała Liga Morska i Kolonialna, która wydała rezolucję potępiającą gdańskie próby zmian przepisów, gwarantujących polską obecność w Gdańsku. Pod rezolucją Ligi podpisało się wiele organizacji społecznych i zgromadzeń obywatelskich¹⁴⁸. Z terenu gminy Siemień podpisała się Ochotnicza Straż Pożarna¹⁴⁹, wszystkie Koła Młodzieży Wiejskiej, oddział Związku Strzeleckiego oraz gminne koła Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej oraz Ligi Morskiej i Kolonialnej¹⁵⁰.

Ochotnicze Straże Pożarne w okresie dwudziestolecia międzywojennego były aktywnymi organizacjami społecznymi. Strażacy ofiarnie zwalczali i zapobiegali pożarom, ale jednocześnie też podejmowali pracę kulturalno-społeczną. Nie mogąc liczyć na duże wsparcie ze strony władz, straż pożarna, dzięki determinacji i zaangażowaniu swoich członków, zdołały postawić dwie remizy w gminie Siemień. Mieszkańcy gminy doceniali cele i zadania straży pożarnej, wspierając je finansowo w zakupie sprzętu strażackiego czy przy budowie remiz. Ponadto strażacy angażowali się w rozwój lokalnej kultury oraz w działalność patriotyczną, licznie biorąc udział w świętach, rocznicach i uroczystościach narodowych.

Bibliografia

Materiały archiwalne

Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie

- Księga zejść z roku 1924

Archiwum Państwowe w Lublinie

- Starostwa powiatowe – zbiór szczątków zespołu, Starostwo Powiatowe Radzyńskie, sygn. 1-7.
- Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 1959-1983, 2465.
- Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Komunikacyjno-Budowlany, sygn. 2068.

Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim

- Akta gminy Siemień, sygn. 15, 129-137.
- Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Siemieniu, sygn. 5.
- Starostwo Powiatowe w Radzynie Podlaskim, sygn. 1152.

Zbiory Andrzeja Szóstki

- Fotografia członków OSP Siemień z lat 30. XX wieku

Zbiory Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu

- Kronika Ochotniczej Straży Pożarnej w Siemieniu

Zbiory Ochotniczej Straży Pożarnej w Wierzchowinach Starych

- Kronika OSP w Wierzchowinach

Zbiory Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej

- Statut Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej, Warszawa 1927.

Źródła drukowane

- Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego, 1927, nr 8; 1928, nr 12.
- Lubelski Dziennik Urzędowy, 1929, nr 1; 1930, nr 10; 1930, nr 16; 1931, nr 12.

Relacje

- Relacja ustna Kamila Puchacza z Wierzchowin.
- Relacja ustna Józefa Woźniaka z Woli Tulnickiej

Strony internetowe

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej: opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych. T. 4, Województwo lubelskie, www.polo-na.pl (odczyt z dn. 14.11.2022).

147 N.N. (Esjot), *Przeciw zakusom niemieckim. Zebranie protestacyjne w Siemieniu pow. Radzyńskiego*, „Głos Międzyrzecki” 16, 1930, s. 2.

148 W. Karczevska, *Echa manifestacji gdańskiej*, „Sprawy Morskie i Kolonialne” 3 (9), 1936, s. 146-151.

149 Z braku źródeł trudno stwierdzić, czy pod rezolucją Ligi podpisała się tylko jedna straż z terenu gminy czy wszystkie. Wskazówką może być użyta liczba pojedyncza wskazująca, że swój podpis złożyła tylko jedna OSP, być może z Siemienia. Dla porównania przedstawiciele Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” z terenu gminy zostali określani, jako *Koła Młodzieży Wiejskiej*. Por. W. Karczevska, *Echa manifestacji gdańskiej*, s. 172.

150 Tamże.

Szkice Podlaskie

Prasa

- „Dziennik Płocki”, 1930.
- „Dziennik Polski”, 1937.
- „Gazeta Radzyńska”, 1933, 1935.
- „Gazeta Świąteczna”, 1907.
- „Głos Międzyrzecki”, 1927, 1929, 1930, 1932.
- „Głos Powiatu Radzyńskiego”, 1934.
- „Głos Ziemi Białostockiej”, 1930.
- „Lubelska Gazeta Strażacka”, 1931.
- „Ogniwo”, 1935.
- „Przebój – współczesne czasopismo ilustrowane”, 1930.
- „Siew”, 1925.
- „Sprawy morskie i kolonialne”, 1936.
- „Strzelec”, 1928.
- „Ziemia lubelska” 1927.

Opracowania

- Białach L., *Geografia polityczna województwa lubelskiego (1919-1930)*, Warszawa 2013.
- Bielicki P., E. Władkowska, *Węże pożarnicze – rys historyczny*, „Zeszyty Historyczne Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej” 8, 2009.
- Centkiewicz C., Ciszkiewicz K. i inni, *Podręcznik obrony przed pożarami*, Warszawa 1943.
- Chlebowski B., *Siemień*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. X, Warszawa 1889.
- *Gmina Siemień. Ludzie i krajobrazy*, red. E. Kozłara, Siemień 2011.

- Górak A., Latawiec K., *Powiat radzyński 1909*, [w:] *Ziemia radzyńska 1864-1918*, red. A. Gątarczyk, A. Górak, Radzyń Podlaski 2016.
- Kowalski M., *75 lat Międzyrzeckiej Ochotniczej Straży Pożarnej*, „Rocznik Międzyrzecki” 11, 1979.
- Kowalski M., *Zarys historii Ochotniczych Straży Pożarnych Województwa Białkopodlaskiego*, „Rocznik Międzyrzecki” 11, 1979.
- Miedzybłocki B., *Monografia powiatu radzyńskiego*, Radzyń Podlaski 1930.
- Orkiszewicz I., *Powstanie „Głosu Międzyrzeckiego” później „Głosu Powiatu Radzyńskiego” i jego funkcjonowanie (fragment pracy magisterskiej)*, „Rocznik Międzyrzecki” 33, 2002.
- Pilawski W., *Historia sikawek, motopomp i samochodów pożarniczych*, Warszawa 1994.
- W. Pilawski, *Organizacja ochrony przeciwpożarowej na ziemiach polskich w latach 1939-1945*, „Muzealny Rocznik Pożarniczy”, t. 2, Warszawa-Łódź 1992.
- Szczurek P., *Działalność Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Województwa Lubelskiego w latach 1922-1944*, Zamość 2020.
- Wanatowicz M., *Wojciech Korfanty i Chrześcijańska Demokracja wobec mniejszości niemieckiej w województwie śląskim*, „Wieki stare i nowe” 2, 2001.
- Woźniak J., *90 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Woli Tulnickiej*, maszynopis.
- Zawada J., *Kultura*, [w:] *Ziemia radzyńska 1918-1939*, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2012.